

Resum

Aquest article planteja i mostra que la Plàstica és una forma de coneixement que desenvolupa estratègies que articulen la intel·ligència i la sensibilitat; una eina capaç de generar l'adquisició de nous coneixements, de desplegar les nostres 'antenes' sensorials, d'enriquir la nostra capacitat de comunicar-nos i d'expressar-nos, i d'ampliar la nostra manera de veure, entendre i interpretar el món. Entendre-la com una manera d'omplir el temps, una oportunitat per a fer el regal del dia del pare, o una activitat per a decorar el nostre espai, és reduir les possibilitats educatives d'aquesta àrea.

Paraules clau

Activitats plàstiques, Art, Dibuix, Color, Educació, Expressió plàstica, Llenguatge, Volum

EducArt. Intervención educativa y Expresión Plástica

Este artículo plantea y muestra que la Plástica es una forma de conocimiento que desarrolla estrategias que articulan la inteligencia y la sensibilidad; una herramienta capaz de generar la adquisición de nuevos conocimientos, de desplegar nuestras 'antenas' sensoriales, de enriquecer nuestra capacidad de comunicarnos y de expresarnos, y de ampliar nuestra forma de ver, entender e interpretar el mundo. Entenderla como una manera de cubrir el tiempo, una oportunidad para hacer el regalo del día del padre, o una actividad para decorar nuestro espacio, es reducir las posibilidades educativas de esta área.

Palabras clave

Actividades plásticas, Arte, Dibujo, Color, Educación, Expresión plástica, Lenguaje, Volumen

EducArt. Educational intervention and Plastic Expression

This article proposes and demonstrates that Plastic art is a form of knowledge that develops strategies for structuring intelligence and sensitivity. A tool that can incite us to acquire new knowledge, unfold our sensorial 'antennae', enrich our capacity to communicate and express ourselves, and broaden our way of seeing, understanding and interpreting the world. Seeing it as a pastime, useful when making that father's day gift or as an activity to brighten up our living space underestimates this area's educational potential.

Key words

Plastic activities, Art, Drawing, Colour, Education, Plastic expression, Language, Volume

---

Autors: Lurdes Civit, Sandra Colell

Article: EducArt. Intervenció educativa i Expressió Plàstica

Referència: Educació Social, núm. 28 pp. 97-118

Adreça professional: Institut de Formació de la Fundació Pere Tarrés (URL)
Lurdes Civit, lcivit@peretarres.org
Sandra Colell, SCPDHL@teleline.es
collells@stignasi.es

▲ Plàstica?

L'objectiu d'aquest article és plantejar i mostrar com la Plàstica és una forma de coneixement que desenvolupa estratègies que articulen la intel·ligència i la sensibilitat.

“Els sentits i la percepció són les portes d'entrada al coneixement. Fan possible comprendre la realitat, viure i interactuar amb el món”¹

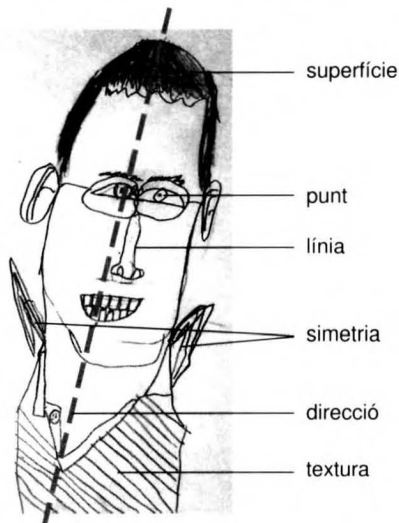
Hem de deixar de pensar que la Plàstica són aquelles estones que dediquem a acolorir dibuixos, a enganxar boletes de paper, o a retallar unes plantilles per a fer un titella. La Plàstica és una eina capaç de generar l'adquisició de nous coneixements, de desplegar les nostres 'antenes' sensorials, d'enriquir la nostra capacitat de comunicar-nos i d'expressar-nos, i d'ampliar la nostra manera de veure, entendre i interpretar el món. Entendre-la com una manera d'omplir el temps, una oportunitat per a fer el regal del dia del pare, o una activitat per a decorar el nostre espai, és reduir de forma exagerada les possibilitats educatives d'aquesta àrea, és com donar una resposta sense fer abans cap mena de pregunta.

*Abans de la meva primera pregunta
vingueren els llibres amb mil respostes.
No sé preguntar. (...)²*

La Plàstica és un llenguatge

La Plàstica és un llenguatge que, com a tal, té una gramàtica visual

Sí, la Plàstica és un llenguatge, una forma d'expressió que, com a tal, té una gramàtica visual mitjançant la qual podem expressar-nos i comunicar-nos amb els altres. Aquesta gramàtica visual està formada per l'alfabet visual (que està compost pel punt, la línia, la superfície, el color, la textura, el volum i la

forma), que serien les *lletres* que podem combinar per a expressar-nos; i *la sintaxi visual* (que té en compte la mesura, la proporció, l'agrupament, l'estructura, la direcció, el moviment, el ritme, l'equilibri, la simetria, l'asimetria, l'harmonia i el contrast) que són les maneres que tenim de poder combinar les *lletres* de l'alfabet visual.

Com a educadors caldria conèixer mínimament aquesta gramàtica, perquè és la base del llenguatge de la Plàstica. De la mateixa manera que resultaria difícil d'entendre com algú que no coneix les regles del joc del futbol, pot ensenyar-lo, jugar-lo o emprar-lo per a educar, és igual d'absurd pensar que sense conèixer els elements constitutius de la Plàstica, algú pot emprar-lo per a educar. Malgrat aquesta evidència, la Plàstica no s'ensenyava prou, ni de la millor manera, en els estudis formatius dels futurs educadors –tant d'educació formal com no formal–, ni té el reconeixement que es mereix.

Mitjançant l'Educació Plàstica podem fer que les persones:

- tinguin capacitat d'observació, per a saber veure, entendre, seleccionar, i *elaborar pensament*,
- tinguin *esperit crític*, per a poder donar la seva opinió, i avaluar per a poder actuar en conseqüència,
- sàpiguen *comunicar-se*, relacionar-se amb el seu entorn, establint un diàleg amb els altres sabent escoltar i donar,
- siguin *imaginatives*, innovadores i creatives per tal de saber aportar solucions noves a les dificultats i construir una societat millor,
- tinguin *sensibilitat* vers els seus companys de viatge i el seu entorn,
- tinguin una *mentalitat oberta*, adaptable als canvis i tolerant.

L'Art, i l'Educació Plàstica en concret, potencia tots aquests valors, i facilita els canals perquè la persona pugui expressar el seu món intern ple de sentiments, de sensacions i d'emocions de manera creativa, alhora que aprèn a percebre i entendre el món des de diferents punts de vista.

En el món de l'educació social, ens podem trobar amb persones amb dificultats a l'hora d'expressar-se mitjançant els canals habituals d'expressió, com ara el llenguatge oral o escrit, ja sigui per dificultats psíquiques, físiques, de comportament o de relació. El Llenguatge Visual i Plàstic els poden oferir la possibilitat d'expressar-se sense filtres, prejudicis o tòpics, que resulten un impediment per a la comunicació i l'expressió, entre el nostre món interior i el nostre entorn de manera més directa i efectiva.

Però no tan sols podem utilitzar aquest llenguatge per a usos educatius o, fins i tot, terapèutics. Com a professionals en el nostre camp laboral, com a persones en la nostra vida personal o social... som creatius i sensibles? Som persones imaginatives?, sabem trobar respostes als conflictes que se'ns presenten?, tenim facilitat per a trobar nous camins?... potser cal veure com ens ajuda la Plàstica a nosaltres com a persones, per a poder descobrir com utilitzar-la en els col·lectius amb els que treballem. D'aquesta manera, ens adonarem que mitjançant l'educació Plàstica estem oferint unes eines per a saber *veure*, saber *representar*

El Llenguatge Visual i Plàstic els poden oferir la possibilitat d'expressar-se sense filtres, prejudicis o tòpics

i saber interpretar el món que ens envolta, i el nostre món interior. Alhora que ens ofereix la possibilitat de tenir un espai de creixement personal per a jugar, experimentar, provar, crear, endevinar, intuir, fruir per exercir la nostra curiositat, la capacitat de sorprendre'ns, i la nostra llibertat.

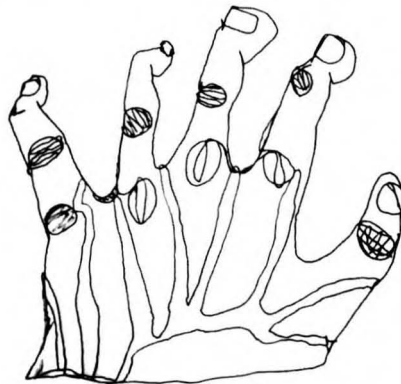
Tres eixos de la Plàstica: dibuix, volum i color

Tenint en compte que la Plàstica és un llenguatge, pot ser explicada a partir de tres eixos que la vertebrèn i que són tres elements de la seva sintaxi. Són camps de treball, o tres blocs temàtics: *el color, el volum i el dibuix*, que esdevenen una possible classificació de continguts, entre d'altres possibles classificacions que podríem fer. Triem aquesta perquè ens sembla útil i clarificadora, però som conscients de les seves limitacions i contradiccions. Així, per exemple, diferenciem entre el dibuix i el color, però un dibuix pintat amb llapis de colors, és dibuix o és color?, i una escultura feta amb fang i pintada amb tempera, és volum o és color?, i un collage és dibuix?

■ El Dibuix

Dibuixar és resumir en línies' la complexitat del nostre món interior i del nostre entorn

Dibuixar és una activitat mental, un procés mitjançant el qual reinterpretem alguna cosa a partir d'un traç damunt d'un full en blanc. 'Dibuixar és resumir en línies' la complexitat del nostre món interior i del nostre entorn. És per això que és un eina bàsica d'aprenentatge que serveix per construir coneixement, ja que cal pensar per resumir. Per tant, és un mitjà d'expressió que té una funció comunicativa, un mitjà de coneixement i un mitjà d'aprenentatge. Penseu com va aprendre a llegir? o més fàcil, per si us queda molt lluny, com s'ensenyava l'anglès? Tots els llibres de text, ja sigui per a infants o adults, tenen dibuixos exemplificatius de les noves paraules que hem d'aprendre. Com aprenem què és un triangle?, i una rodona? No hi ha manera més eficaç d'entendre què són i com, aquestes figures geomètriques que no sigui amb un dibuix i, si no, proveu d'explicar com és un triangle o una rodona només amb la paraula, ep! i sense moure les mans, ni el cap, ni res de res! El número 1 és un dibuix, la lletra a és un dibuix, un signe gràfic fet amb una línia, és a dir, els números i lletres són aprenentatges també visuals i que necessiten del dibuix.

Pablo, Mà. Sense aixecar el llapis i sense mirar el full.

Sovint, hi ha un rebuig cap al dibuix, perquè ens sembla que és necessària una habilitat tècnica especial que es té o no es té. Pensem que és quelcom innat, que no es pot ensenyar, però res més lluny de la veritat. A dibuixar es pot ensenyar i cal fer-ho, de la mateixa manera que s'aprèn a escriure. I no cal ser un artista, de la mateixa manera que per a saber escriure no ens cal ser Cervantes. És més, igual que aprenem matemàtiques sense pretendre esdevenir matemàtics, de la mateixa manera que aprenem ciències naturals sense voler ser Félix Rodríguez de la Fuente, o igual que aprenem a fer la tombarella sense l'expectativa de convertir-nos en un gimnasta olímpic, perquè no hem de voler aprendre a dibuixar? Sembla que només els calgui aprendre a aquells que estan destinats a ser artistes, dibuixants o il·lustradors, i d'aquesta manera l'únic que fem és limitar el nostre coneixement, la nostra sensibilitat i una altra manera de mirar que el dibuix ens desvetlla.

“Tots nosaltres som al mateix temps criatures i creadors, però el que canvia és la qualitat de la nostra creació i el nostre poder per crear”

Frank Barron

Hi ha un rebuig cap al dibuix, perquè ens sembla que és necessària una habilitat tècnica especial que es té o no es té

Hem de saber que hi ha diferents tipus de dibuix que podem practicar amb els col·lectius amb els que treballem, com són el dibuix detallista, el còmic, el dibuix de memòria, d'imaginació, de narració... No tots els dibuixos que proposem han de ser “dibuixa el que vas fer aquest cap de setmana” o “dibuixa el que vulguis”. Hi ha molts jocs divertits i activitats amb els quals es pot ensenyar a dibuixar, conèixer i jugar: dibuixar a partir del que ens suggereixi un forat fet en un full o un gargot, dibuixar sense mirar el full o sense aixecar el llapis del full, dibuixar les ombres que els objectes projecten, fer un dibuix col·lectiu...

Podem emprar diferents estris: un llapis, una goma, un punta fina, un retolador, un carbonet, una barreta de sanguina, tinta xina, un pinzell de diferents mides, un *spray*, una esponja retallada de diferents maneres...; també podem fer servir diferents suports: full, cartolina, cartró, tela, a la sorra, al baf d'una finestra de vidre...; i aquests suports poden ser de diferents mides (petit, gran, allargat, de forma rodona, quadrada...) i col·locats a diferents llocs (al terra, a la paret, a la taula). Tenir en compte tot aquest ventall d'eines i de suports, serà garantia d'un treball plàstic enriquidor i creatiu, que deixa lloc a l'experimentació personal i a la lliure creació.

■ El Color

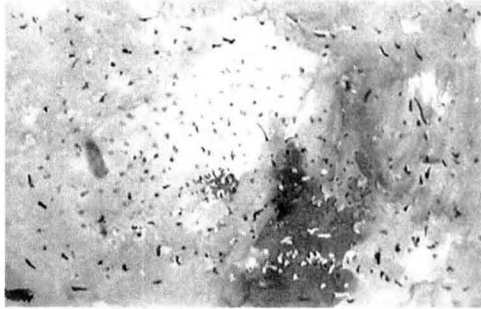
El color és una propietat que, junt amb altres com la forma, el volum, el pes... possibilita l'experiència artística i fa possible la distinció entre els diferents objectes de la realitat.

El podem definir de manera semblant a com ho hem fet amb el dibuix, dient que és 'resumir en taques de color' el nostre món interior i el que ens envolta.

Dels colors podem dir que n'hi ha de freds, de calents, primaris, complementaris, amb més o menys lluminositat... Tot i que cal conèixer les diferents propietats

Laura, La por

Marcus, L'alegria

del color, això no vol dir que a l'hora d'ensenyar-ho calgui fer una enumeració de colors, un darrere l'altre i dir les seves propietats com si fóssim lloros. Treballar el color és mirar la realitat on els colors es donen alhora i barrejats i, per tant, és també una altra font de coneixement, un mitjà d'expressió i un mitjà d'aprenentatge.

Per a treballar el color podem emprar diferents eines: com les mans, els peus o altres parts del cos, pinzells de diferents mides i formes, esponges, palles per a xuclar begudes, bales, papers arrugats, comptagotes, *sprays*, cordes, escombres, rodets, espàtules...; diferents materials: tempera, pintura acrílica, pintura a l'oli, aquarel·la, pastels, ceres, tintes, anilines, *sprays*...; i diferents suports, com ara: sobre fusta, roba, cartró, cartolina, plàstic... de diferents mides i en posicions diferents –al terra, a la taula, a la paret...–

Podem pintar els nostres sentiments

Podem pintar els nostres sentiments, una olor, representar una flor, fer una composició abstracta, pintar amb tots els colors alhora, amb només la combinació de dos, només amb els freds, només amb els calents, només amb diferents tons de verd, damunt fulls plans, damunt objectes amb volum, el nostre cos –perquè el maquillatge també és un treball de color... Les propostes són infinites!

■ El Volum

El Volum d'un cos és l'espai que aquest ocupa. Així, per entendre el concepte de volum cal saber i entendre el concepte d'*espai*. Conèixer l'espai corporal (espai del nostre propi cos i les relacions amb les diferents parts i la seva orientació), ens permet diferenciar-lo o relacionar-lo amb l'espai més ampli (l'espai exterior on es produeixen els moviments del propi cos i on podem percebre aquestes relacions entre les diferents parts). L'ésser humà s'orienta en el temps i en l'espai. No tots els espais existents són iguals: hi ha espais oberts, tancats, grans, petits, foscos, clars... i cadascun d'ells ens genera un tipus de sensacions de benestar o malestar, de comoditat o incomoditat, de quietud o de nervis...

Un cop assolits i interioritzats aquests conceptes, podem començar a parlar de volum: que és quelcom que ocupa un espai tridimensional, que es pot tocar i veure per tots els seus costats, i que pot adoptar infinites formes –depenent del punt de vista des del que es mira–. El volum també és resumir, però amb formes que ocupen un espai.

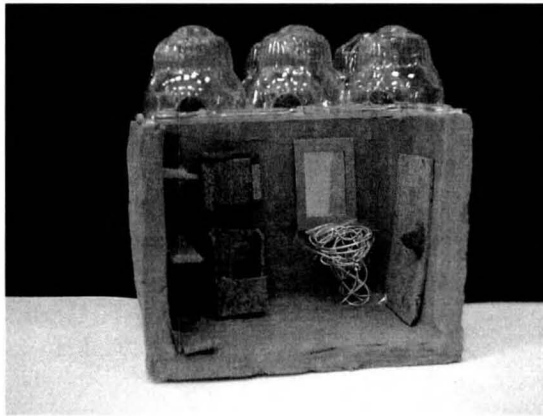
Per a treballar el volum hem d'experimentar diferents tècniques i eines que depenen del material amb el que treballem, com el *modelat* d'una pasta –guix, fang, plastilina, cartró pedra, paper maixé, cera–; la *talla* d'un material dur –pedra, fusta, guix, sabó...–; i la *construcció o l'apilament* de diferents materials –peces de construcció, pedres, objectes de reciclatge, materials de la natura...–. Podem fer servir molts materials diferents que requeriran eines específiques com palets de modelar, ganivets, macetes, gúbies, raspadors...

El volum sempre costa més de treballar, ja sigui perquè requereix de més quantitat de material, ja sigui per la falta d'espai per al seu emmagatzematge, ja sigui per la por... Aquesta realitat és una llàstima perquè es pot treballar el volum amb poc material i de poc cost –com ara amb material de rebuig o materials naturals (fulles, branques, pedres, sorra, fang...)–, la manca d'espai

Pablo, E.T.

Miquel, Lavabo.

es pot suplir emmagatzemant-ho en caixes apilables, o tenint en compte que podem fer jocs d'experimentació amb fang, amb peces de construcció... que es poden quedar en això, en una experimentació i que, per tant, no necessiten d'un emmagatzematge, perquè un cop acabada l'activitat no es guarda el resultat, sinó que es desfà i s'aprofita de nou el material per a usos posteriors. I pel que fa a la por... "la por a la butxaca"! Què ens pot passar? Que ens equivoquem? Així n'aprenem! Que no surt el que volem? I doncs! Aprofitem-ho per a experimentar amb l'altra forma que ens ha sortit! Que no se'ns aguanta la construcció? Cal aprofitar-ho per rumiar entre tots perquè passa, i a veure si trobem la solució!

La Plàstica és un procés que cal prioritzar per davant del resultat

La Plàstica com a procés

La Plàstica és un procés que cal prioritzar per davant del resultat. Amb això volem dir que, atès que la Plàstica és un mitjà de coneixement, on hem de posar l'èmfasi com a educadors, és en el procés de creació, de construcció o

d'elaboració que es porta a terme quan fem una activitat plàstica. Allò important no ha de ser el resultat, malgrat que tingui la seva importància, perquè on realment es dona un procés d'aprenentatge és en el moment de pensar, de valorar, de decidir, de manipular, d'experimentar... per arribar a un dibuix, a una escultura o una pintura determinada.

Aquest procés al qual fem referència, podem esglaonar-lo mitjançant quatre moments de treball:

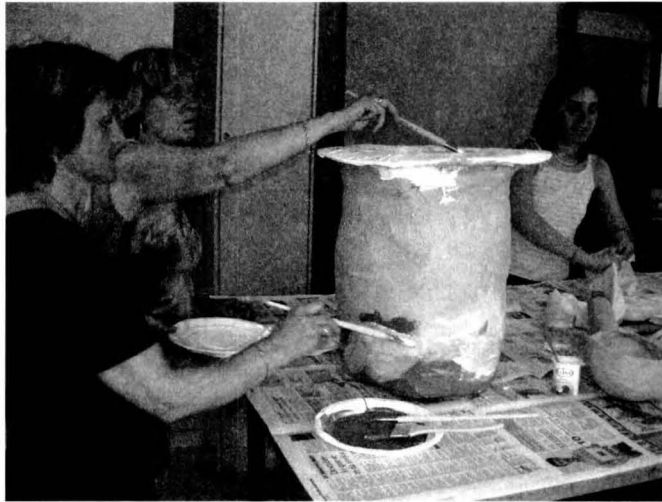
- **L'Observació:** tota activitat Plàstica hauria de tenir com a punt de partida algun estímul o motivació, per exemple els arbres de la rambla del poble, els núvols, els sentiments, els insectes, els còmics... a partir dels quals treballar la percepció –auditiva, tàctil, visual, olfactiva, gustativa–, i la receptivitat.

- **L'Experimentació:** cal que en tota activitat Plàstica es doni lloc i temps per a l'experimentació dels materials, de les diferents eines, suports i tècniques, per a conèixer-ne els límits i les possibilitats. Cal donar especial rellevància a la descoberta i experimentació en l'ús de les característiques de la pluralitat de materials, eines i suports que existeixen, ja que és la base per a potenciar una recerca constant, generadora de coneixement i de noves sorpreses.

- **La Creació:** un cop sabem el que volem fer –observació– i sabem com fer-ho –experimentació– podem crear quelcom nou, fer i donar forma als diferents materials³.

- **L'Avaluació i la comunicació:** no fem referència a una avaluació de bé o malament, de progressa adequadament o necessita millorar, sinó que, un cop acabada l'activitat plàstica i de creació, cal que avaluem de manera grupal o individual el procés que hem portat a terme: si ens ha agradat, si hem après, què hem treballat... prendre consciència de l'aprenentatge realitzat a partir de la verbalització i l'intercanvi d'experiències. A més a més, es fa necessari també veure què han fet els companys, què han volgut dir amb la seva creació, veure si el que cadascú ha intentat fer és entès pels altres... Els resultats obtinguts cal que siguin exposats, cal que puguin ser vistos, perquè sinó prescindim d'una part important del llenguatge plàstic que és la seva part comunicativa: perquè hi hagi comunicació, cal que hi hagi un receptor, algú que miri, analitzi, interpreti el que hem fet.

Quan plantegem una activitat plàstica, hem d'intentar treballar aquesta seqüència, tot i que no ha de ser un esquema rígid: a vegades ens serà d'utilitat variar-ne l'ordre, fer més insistència en una part que en una altra, eliminar una part del procés... I no ens penséssim pas que proposant uns determinats estímuls i materials estem determinant el treball creatiu de la persona amb la que treballem, caient en l'error que es converteixi en una manualitat. No és així, atès que mai no sabem el resultat, on els portarà tot aquest camí, perquè els servirà la tècnica explicada o què descobriran o què aprofitaran de l'experimentació de materials, per a fer la seva obra. El que fem és proposar

estímuls i materials, i el resultat sorgirà del diàleg intern que la persona en farà. Aquest diàleg és el que es produeix en posar en marxa l'engranatge de *Pensar - Fer - Veure* que hem de fomentar en tot treball plàstic, i per al que ens ajuda aquest procés de treball esmentat.

Serà molt important no deixar de banda el treball d'hàbits i d'actituds: la neteja, l'ordre, l'autonomia, el respecte als altres i el seu treball, ja que sense aquests hàbits el treball plàstic no serà possible, ni es podrà dur a terme de la millor manera possible.

Si fem servir aquesta manera de treballar la Plàstica, ens adonarem que els treballs són més rics, més personals, que estem potenciant l'aprenentatge i el coneixement dels nens, adolescents o adults, i que, sovint, el procés de treball ens durarà tant o més que l'elaboració dels resultats. L'observació, l'experimentació, el joc i la barreja de llenguatges són el camí cap al descobriment, la reinterpretació i la creació personals en un constant diàleg entre el que l'infant veu, pensa i sent.

Plàstica o manualitats?

Molt sovint, en la nostra societat, en els llocs on treballem, confonem aquestes dues paraules. Encara hi ha la creença que *educar el llenguatge visual i plàstic és el mateix que fer Manualitats*. Sabem veure'n la diferència?

Segons el *Diccionario de la Real Academia de la Lengua Española*:

Manual. Que se ejecuta con las manos; Que exige más habilidad de manos que inteligencia.

Manualidad. Trabajo llevado a cabo con las manos; Trabajos manuales propios de los escolares.

Plàstic. Capaz de ser modelado; Que forma o da forma; Arte de plasmar, o formar objetos de barro, yeso, etc.

Apliquem una i altra vegada el terme *manualitats* a tot tipus de treballs creatius, i no ens adonem que manualitats són només aquells treballs que es fan seguint un patró mecànic, buscant un resultat final determinat ja previst amb anterioritat i, generalment, decoratiu, on el factor principal és la manipulació d'eines i de materials segons un patró establert... Què té això de creatiu? Per contra, abans hem vist el que és la Plàstica, en la qual cal partir del pensament, de la reflexió, on no es busquen resultats determinats, i no hi ha un patró mecànic de treball, sinó que depèn de l'experimentació de cadascú. És com tenir les respostes abans de preguntar, com diu David Jou

*Abans de la meva primera pregunta
vingueren els llibres amb mil respostes.
No sé preguntar.*

o com assenyala Antoine de Saint-Exupéry: “*No els heu de farcir de fórmules buides, sinó de visions que els obrin les portes de l'acció creativa*”.

Pintar, dibuixar, fer coses *boniques*... requereix d'una destresa *manual* que, a sobre, per sort o per desgràcia, molt poques persones disposen, perquè no han estat ben educades en aquest sentit. Si tenim aquest concepte sobre l'art només les persones que hagin nascut amb aquesta *gràcia*, els genis, podran utilitzar aquest llenguatge. La mà pot ser l'instrument de realització, però el que és veritablement important és el nostre pensament, els sentiments, el nostre món interior que ens porta a l'expressió plàstica. I massa sovint fem servir, no solament la paraula sinó el contingut (concepte) mecànic que la defineix, volem *ocupar* les mans, amb les millors de les intencions... volem veure resultats tangibles, tant els educadors com els pares... ens costa creure la importància que tenen els *processos*, el *camí*.

Fixeu-vos en una cosa: com més *treballada*, *complexa*, i com més *dificultats* té una obra artística, més es valora... Per què? En una activitat plàstica no cal acabar obtenint sempre un resultat. Podem pensar jocs d'estimulació, d'experimentació i d'investigació, sols pel plaer de jugar, de relacionar-nos amb els altres... encara que no en resti res de tangible; ens queda l'experiència i la vivència, que és tant o més important.

Encara que hem vist la necessitat de l'aprenentatge del llenguatge visual i plàstic, per a entendre el món de la imatge on vivim, per a ser crítics i poder canviar la societat que no ens agrada, cal veure les diferències entre els dos termes, cal que canviem les *rutines* si volem aconseguir els nostres objectius.

Manualitats són només aquells treballs que es fan seguint un patró mecànic

EducArt

Fer Plàstica, per què?

“L’objectiu principal de l’Expressió Plàstica ha d’anar dirigida a satisfer la necessitat d’expressió i comunicació de tota persona mitjançant el llenguatge visual”

Cal aprendre a entendre i a desxifrar aquest llenguatge visual

La nostra és una societat en la que es prioritzen les imatges, una societat *controlada* pels sistemes audiovisuals, on el nostre dia a dia depèn d’un munt d’informacions que ens arriben mitjançant molts tipus de missatges, molts d’ells visuals. Davant d’aquest fet, ens podem sentir indefensos i ens cal aprendre a entendre i a desxifrar aquest llenguatge visual.

Com s’aprèn el llenguatge visual?

Potser si ens féssim la pregunta “com aprenem a parlar?”, ens resultaria més fàcil saber-ne la resposta: com qualsevol altre llenguatge:

- imitant, repetint, escoltant...
- experimentant, provant, tastant...
- jugant...

El llenguatge visual, com qualsevol altre, té un codi que permet la transmissió d’una informació entre qui l’explica i qui la rep.

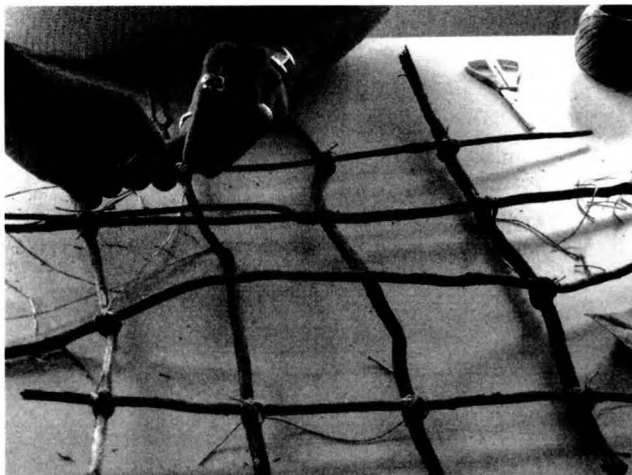
Com hem explicat al principi de l’article, el llenguatge visual i plàstic disposa d’un codi que està format per una sèrie de signes, com poden ser la línia, el punt, la superfície, el color... que són les *lletres* que formen part de l’abecedari gràfic o alfabet visual, que juntament amb les *normes de sintaxi* –simetria, equilibri, harmonia, pes...– ens donen les pautes per a poder-nos comunicar i percebre les imatges.

Què podem treballar?

Quan els educadors ens plantejem quines són les capacitats que volem que tinguin els infants i joves d’avui per afrontar el futur, ens adonem que cal fer Persones. Per aquest motiu ens cal ajudar-los a millorar les seves capacitats per a relacionar-se amb ells mateixos i amb el món.

Mitjançant el llenguatge plàstic podem treballar i potenciar tres grans capacitats que ens ajudaran a desenvolupar el pensament:

- *La capacitat de percebre i veure.* Fem referència a com s’aprèn a veure formes visuals en l’entorn, natural o urbà, i en l’Art: és la *Dimensió crítica*.

- *La capacitat de fer i de crear.* Fem referència a com s'aprèn a crear formes visuals: és la *Dimensió productiva*.
- *La capacitat de comprendre.* Fem referència a com es produeix la comprensió de les imatges visuals i de l'Art: és la *Dimensió cultural*.

Aquestes tres grans capacitats desenvolupen, principalment:

- **La capacitat de percebre i veure**
  - La percepció auditiva, olfactiva, visual, tàctil i gustativa
  - El coneixement dels codis visuals: l'alfabet i la sintaxi visual
  - El coneixement de l'entorn, de la cultura i de l'Art
  - La capacitat de sorprendre'ns i d'exercir la nostra curiositat.
- **La capacitat de fer i de crear**
  - La capacitat d'expressar-se i de comunicar idees, sentiments, vivències...
  - La creativitat, la imaginació i l'enginy
  - L'experimentació de tècniques i materials
  - La psicomotricitat fina i la destresa manual.
- **La capacitat de comprendre**
  - L'estètica
  - La sensibilitat
  - L'esperit crític
  - L'autoconeixement

De forma transversal a aquestes tres capacitats, estem potenciant el treball d'hàbits i normes: d'higiene, d'organització, d'autonomia... Però en aquest punt cal tenir en compte que, com s'eduquen els valors? Els valors no s'ensenyen, a partir de les vivències... s'encomanen! Les nostres actituds parlen molt més que totes les paraules, per tant *com a educadors hem de ser creatius!*

Les nostres actituds parlen molt més que totes les paraules

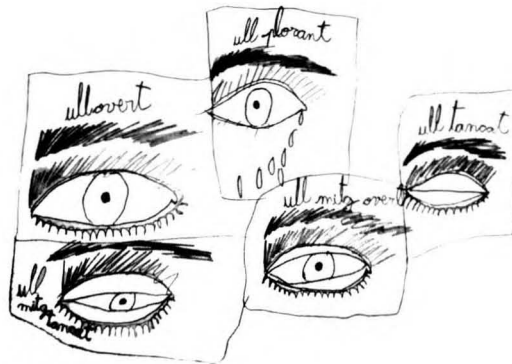
La capacitat de percebre i veure

“Les imatges que llegim poden eixamplar la nostra vida entre les coses, i ens permeten de veure-les amb ulls nous”

La percepció és un acte de coneixement

Per a poder ser creatius i poder expressar-nos, cal tenir abans la capacitat de la receptivitat, l'observació. Saber mirar per a poder percebre. Cal saber rebre per aprendre a donar. Per tant, la percepció és un acte de coneixement. Però sovint passa que, essent tots usuaris i lectors del llenguatge visual, som bons lectors d'imatges? Moltes vegades estem massa influenciats per allò que prèviament sabem i pesa més que el que estem veient...

Mirar és establir un pont entre el que sabem i el que ens sorprèn. És una forma de fer lloc dins nostre a sensacions noves. Cal saber mirar amb atenció, amb concentració, però ens cal temps per a la contemplació... perquè arribin les sensacions... i puguem elaborar nous llenguatges. Mirar és també mirar-se: sempre hem necessitat elements externs per accedir a nosaltres mateixos.

Marcus, Ulls.

Una forma d'aprendre a mirar és *mirar en veu alta*. Sembla impossible mantenir la mirada sense el suport de les paraules... però on s'aprenen aquestes paraules? S'aprenen als museus i a les galeries. S'aprenen deixant-se seduir per algunes peces. S'aprenen caminant pel bosc, pel mig de la gent, mirant els núvols o aquella mosca que passa. S'aprenen sentint el malestar que produeix la falta de paraules. S'aprenen si es reserva temps per a la gratuïtat de mirar⁴.

Però no sols hi *veiem* amb la mirada, també l'oïda, el tacte, el gust i l'olfacte ens apropen al nostre entorn i a l'Art. Desenvolupar aquests sentits, és potenciar la nostra capacitat de percebre, i ens enriqueix com a persones.

La capacitat de fer i de crear

Amb l'aprenentatge del llenguatge plàstic permetem desenvolupar la creativitat. Aquesta capacitat ens permet trobar noves formes de comunicació i d'expressió, afavoreix la maduració afectiva de la persona, transforma i estimula el seu

creixement personal, i amplia el diàleg entre la nostra visió del món i la de l'altra gent que sent la necessitat de mostrar-nos-la.

I si potenciem la creativitat estem afavorint l'expressió de la persona, permetent que mostri tota la seva personalitat: la seva manera de ser, de sentir i de pensar, quin és el seu posicionament davant la societat...

Ex-pressió, com la paraula indica *pressionar en fora*, és com obrir una porta i permetre que surti tot allò que hi ha dins nostre amb o sense una intencionalitat concreta. Cada persona, cada poble elabora la seva pròpia manera d'expressar-se que el defineix; és la cultura, una manifestació, l'Art –que és el referent de la Plàstica, on s'hi emmiralla–.

La capacitat de comprendre

Si ajudem les persones amb les que treballem a percebre amb tots els seus sentits, i potenciem la seva expressió tot afavorint que siguin cada cop més creatius, els estem aportant nous i variats elements de comprensió de l'entorn, de les imatges visuals, de l'Art i de si mateixos. Potenciem així el gust i la sensibilitat pel que els envolta i desvetllem l'esperit crític donant-los eines per a interpretar, entendre i seleccionar.

Preparant activitats plàstiques...

A l'hora de pensar les activitats, nosaltres, com a educadors, tenim l'obligació de potenciar i preveure:

- Pensant i preparant amb anterioritat les activitats
- Motivant i estimulant la pròpia creació
- Pensant que les activitats plàstiques han de ser satisfactòries i plaents, malgrat no deixar de banda la capacitat d'esforçar-se i de vèncer les dificultats de manera creativa.
  - Preparant les activitats segons uns objectius elaborats prèviament
  - Dinamitzant i organitzant les activitats amb la major eficàcia possible
  - Ajudant a crear un bon clima de tranquil·litat i confiança, donant seguretat: el taller ha de ser un lloc d'experimentació, acollidor i gratificant.
  - Potenciant treballar en equip, evitant els favoritismes i les dependències de persones concretes del grup.
    - No cal que sapiguem totes les tècniques però sí la dificultat que comporten
    - Sabent adaptar les activitats a la tipologia del grup: necessitats especials, edat dels components del grup, dinàmiques interpersonals... I tenir en compte la infraestructura: material del que disposem, temps, espai, lloc d'emmagatzematge...
    - Sabent-nos adaptar a les circumstàncies, i aprofitar els imprevistos –tenim tendència a marcar massa els treballs i esperar-ne un resultat definit i estètic–.

Aquest llistat mostra alguns aspectes que cal tenir en compte i que ens ajudaran a portar a terme els nostres projectes plàstics.

D'on podem treure idees? Recursos

Per pensar i preparar tallers de Plàstica, ens serà d'utilitat tenir en compte o bé els temes o bé les tècniques que volem treballar.

Temes

A l'hora de pensar una activitat plàstica ens pot costar 'engegar', podem quedar-nos estancats repetint treballs ja fets o recórrer a llibres de manualitats que, sovint, resulten poc o gens creatius. Tenir un punt de partida ens pot ajudar a decidir què farem i a desenvolupar activitats. Així, podem treballar a partir:

- *Del món personal o del grup*: recórrer a vivències pròpies o d'altres, sentiments, emocions, sortides que hem realitzat... Així, per exemple, podem bastir una activitat al voltant dels sentiments: com seria la por si la pintéssim?, de quin color seria?, quines formes tindria?, o treballar les nostres vivències: dibuixar la vinguda d'un germà o la caiguda d'una dent, fer un mural o un collage sobre la situació del barri, descriure amb un còmic la festa del casal...

- *De l'entorn i el món que ens envolta*: urbà (construccions, publicitat, moda...), natural (vegetació, els animals, el temps...). L'entorn és una font inesgotable de temes que podem treballar amb els nois, joves o adults: prenent de referència els arbres podem dibuixar-los, fer-ne una pintura, fer servir la seva escorça per a construir amagatalls d'animals, emprant les seves fulles per a fer-ne vestits, pintant el seu tronc per a fer escultures vivents...; o podem fixar-nos en la moda per a fer el nostre propi passi de models amb vestits fets amb fulles de diari, elaborar el nostre catàleg de moda amb les nostres creacions, fent sabates amb paper maixé...

- *Del món de l'Art*. L'Art és el referent, per excel·lència, de la Plàstica: els qui han treballat i saben més del llenguatge plàstic són els artistes; per tant, hauria de ser la nostra principal font d'inspiració per a pensar activitats plàstiques, però això no és així. Sovint no es té mai en compte; és més, per regla general existeix un cert rebuig cap al món de l'Art que ve motivat per la falta de coneixement. És per aquest motiu que volem fer-ne especial esment.

L'Art

L'Art no és
només una
forma
d'expressió, és
una forma de
coneixement

L'Art no és només una forma d'expressió, és una forma de coneixement.

L'expressió artística forma part de l'expressió cultural d'un poble: hi ha una estreta relació entre l'art i el moment històric i cultural que es viu, i això cal fer-ho notar als infants, joves o adults amb els que treballem. Què volem dir amb això? Fixeu-vos en aquestes dues escultures:

Umberto Boccioni,
*Única forma de moviment
en l'espai*

Art Africà

Ara farem un joc: una d'elles està feta al segle XX, l'altra fa uns 300 anys; una reflecteix una cultura arrelada a la terra, feta amb un material natural com és la fusta, estàtica, reposada; l'altra està feta amb bronze i expressa un temps dinàmic, canviant, sembla una persona que corre, que està en moviment, desfigurada. Sabríeu dir quina és quina? És més, podríeu imaginar quina està feta en un món occidental i quina no? És evident que l'escultura d'Umberto Boccioni ens està parlant d'un món i d'un espai de temps determinat, on la tècnica, la indústria s'està desenvolupant. Sembla difícil imaginar-se que una escultura d'aquest tipus es pogués fer en una societat tribal africana de més de 300 anys enrere, segurament no hagués ni estat imaginada, de la mateixa manera que ara és impossible que puguem endevinar l'art que es farà al segle que ve i què és el que expressarà. Perquè l'Art és un reflex de la realitat en la que es produeix, l'artista parla del seu temps, i no pot ser d'una altra manera: expressa el que veu, el que viu, el que s'imagina amb els recursos i amb les emocions que li desvetlla el seu temps i el seu entorn. Per tant, és important de fer notar això als nostres infants o joves, perquè l'Art ens pot explicar coses de temps passats, de móns llunyans i del nostre propi temps, aportant-nos nous punts de vista per a entendre la realitat, obrint la nostra ment a altres formes de pensar, oferint-nos noves interpretacions a vells i nous interrogants.

Jan Van Eyck, *Família Arnolfini*

Roy Lichtenstein, *En el cotxe*

Ara fixeu-vos en aquests dos quadres. Ens estan oferint dos punts de vista, dues maneres ben diferents d'entendre la parella, la família, entre altres coses que podríem analitzar, com ara els seus vestits, la falta o la presència de la tècnica, els símbols, els colors... Tot ens ajuda a aventurar possibles interpretacions, però el que és evident és que estan fets en èpoques ben diferents.

Per tant, l'Art és una font de coneixement. Evidentment no volem dir que calgui explicar els moviments artístics a l'Esplai, al Casal o a la Residència d'avis, però sí que caldria conèixer el fet que l'Art és generador de coneixement i que parla de nosaltres, dels nostres veïns o dels nostres avantpassats.

A banda d'això, el món de l'Art ens posa a l'abast un munt de temes i punts de partida per a pensar activitats plàstiques. Per exemple, partint de l'obra que teniu més amunt de Roy Lichtenstein *En el cotxe*, podem proposar una activitat en la que els joves hagin de fer un còmic, una vinyeta del qual ha de

ser aquest quadre; prenent l'obra de Jan Van Eyck, podem inventar-nos i dibuixar com serien els fills d'aquesta parella i quants en tindrien, o canviar mitjançant el collage la seva estança, o els seus vestits; a partir de l'escultura africana podem pensar on viuria aquest homenet, com seria la seva casa i construir-la amb objectes de reciclatge o de la natura, crear el seu poblat amb fang o pensar i crear amb quins estris faria el menjar; i, per últim, mirant l'obra d'Umberto Boccioni se'ns podria acudir de fer fotografies de persones en moviment, o observar com, malgrat que generalment veiem les persones en moviment i no pas estàtiques, les solem representar molt quietes i encarrarades i, a partir d'aquí, intentar dibuixar persones en moviment, ballant, jugant a futbol, passant el full d'un llibre...

Som conscients que l'art actual, fruit del nostre temps, genera sovint un gran rebuig i molta perplexitat: ens sentim desconcertats davant l'art del nostre temps. Com és possible això? Moltes vegades, davant una obra contemporània escoltem coses com: "això ho fa qualsevol", "aquest quadre no està acabat", "no s'assembla a res", "quina presa de pèl"...

Hem de tenir en compte que la funció de l'Art, avui dia, ha canviat radicalment pel que fa a la funció de l'Art en temps passats. Mentre que tradicionalment era allionador, una font d'informació que explicava als seus contemporanis quina era la moda, com vivia la gent benestant, què s'explicava en certs passatges de la Bíblia, o s'exemplificaven faules o mites de la Grècia clàssica, l'Art del nostre temps és una manifestació que no imita la realitat –perquè per a això ja hi ha la televisió, el vídeo o la fotografia–, no dóna respostes ni ens informa, sinó que ens vol fer preguntes, ens demana que nosaltres elaborem les respostes, que acabem de construir-ne el seu significat. Sugereix més que explica, reinterpreta, insinua nous punts de vista sobre la realitat. Per tant, l'Art actual ens reclama una altra disposició que no es demanava en l'Art tradicional, fruit dels nous temps, i d'això cal ser-ne conscients per tal de no tenir mancances en la nostra educació visual, ni que en tinguin els infants o joves amb els que estem treballant (actualment es parla molt d'analfabetisme visual).

L'Art del nostre temps és una manifestació que no imita la realitat

Tècniques

Una altra font per a pensar activitats pot ser el fet de recórrer a llibres i manuals, però cal anar amb compte de no caure en el parany de les manualitats. Hi ha pocs llibres que tractin de manera adequada sobre la Plàstica. La majoria són manuals il·lustrats d'activitats poc creatives. No els volem treure tampoc la seva justa utilitat, atès que ens poden fer servei per aprendre tècniques i descobrir nous materials, però les hem d'emprar per a donar-nos peu per a elaborar activitats plàstiques creatives, desenvolupant un procés de treball que deixi lliure la creativitat del nen, jove o adult, sense encotillar-lo amb unes pautes que el porten al que és més horrorós de tot, un resultat determinat que no deixa possibilitats a l'expressió personal i que limita l'aprenentatge a una sèrie de passos mecànics.

Conclusió

No voldríem acabar sense tornar a recordar la necessitat de l'educació Plàstica dins la nostra societat en general i en el món de l'Educació Social, en particular. Si observem la història de l'ésser humà, veiem que, gràcies a la seva capacitat creativa ha aconseguit sobreviure i dominar el seu entorn. És per això que formar gent creativa és formar persones amb capacitat per a contribuir a la millora de la societat.

Per a això serveix l'Educació Plàstica, i per a això ha d'existir...!

Lurdes Civit

Cap d'Àmbit de Plàstica del departament d'Animació i Expressió
Institut de Formació (FPT)

Sandra Colell

Mestra de l'Àrea d'Educació Visual i Plàstica a Primària i
Professora de l'Àmbit de Plàstica de la FPT

-
- 1 BOSCH, E. i altres, *Fer plàstica, un procés de diàlegs i situacions*; Col. Temes d'Infància n. 33, Ed. Rosa Sensat, Barcelona, 1999, pàg. 33.
  - 2 *Paraules com heures s'arrapen al rostre del món i fingeixen un món tan real, que em perdo en jardins de matèria verbal i dubto del món circumdant que se'm mostra. I em falten destrals, destrals contra l'heura de mots i mentides que em volta de somnis i escenes fingides, de cúpules falses d'esquemes mentals, i enyoro un cel clar i un món primigeni i un temps d'infantesa on sigui possible la pròpia sorpresa. No sé preguntar.*
David Jou. *Teoria*
  - 3 "La creativitat pot definir-se com el procés pel qual es descobreix quelcom nou, redescobreix el que ja havia estat descobert per altres o reorganitza els coneixements existents".
  - 4 BOSCH, E., *El plaer de mirar. El museu del visitant*; Ed. Actar, Barcelona, 1998.

Bibliografia comentada

1. Sobre experiències i reflexions:

Aymerich, C., *L'expressió, mitjà de desenvolupament*, (col. Nadal). Ed. Nova Terra. Barcelona.

Aquest llibre està dividit en dues parts: una més teòrica i una segona de pràctica on ens proposa exercicis i activitats. És un referent clàssic.

Bosch, E. (i altres) (1999), *Fer plàstica, un procés de diàlegs i situacions*; (Temes d'Infància n. 33). Ed. Rosa Sensat. Barcelona. Diversos autors tenen una conversa sobre la manera de fer Plàstica, i ens expliquen alguna de les seves experiències amb els nens, dins el camp de l'educació formal i en el lleure.

Bosch, E. (1998), *El plaer de mirar. El museu del visitant*. Ed. Actar. Barcelona.

És un llibre que ens proposa redescobrir el plaer de mirar, i ens acostar a una nova manera de mirar l'Art.

Bartolomeis, F. de (1994), *El color de los pensamientos y de los sentimientos*. Ed. Octaedro. Barcelona.

Parla d'unes experiències fetes a diverses escoles italianes. La primera part és més teòrica, i a la segona explica com tracten diferents temes. És força interessant, es pot aplicar a totes les edats, i les experiències que comenta poden ser fàcilment transportades a l'educació en el lleure.

DD.AA. (1984), *L'Occhio se salta il muro*. Ed. Ministerio de Educación y Ciencia y Comunidad de Madrid. Madrid.

Parla de les experiències portades a terme en unes escoles italianes sobre Plàstica. Són una sèrie de llibrets molt interessants, amb moltes idees i reflexions al voltant del treball amb la Plàstica. És difícil de poder-lo comprar perquè es va editar per a una exposició. El podeu consultar a les biblioteques. És un llibre publicat en italià però conté moltes imatges i s'entén força bé.

DD.AA. (2001), *La educación visual y plástica hoy. Educar la mirada, la mano y el pensamiento*. Ed. Graó. Barcelona.

És un llibre que tracta sobre l'Educació Visual i Plàstica en un context d'educació formal, i intenta reflectir les diferents respostes que existeixen al voltant de l'ensenyament d'aquesta disciplina, en les diferents etapes escolars (infantil, primària i secundària).

Dondis, D.A. (1976), *La sintaxis de la imagen*. Ed. Gustavo Gili. Barcelona.

És un llibre teòric que explica l'alfabet i la sintaxi visual. És força amè i complet per a aquells que vulguin conèixer amb més profunditat la gramàtica visual.

IVAM (1998), *Los talleres didácticos del IVAM*. València.

És un recull d'experiències i activitats realitzades al taller didàctic de l'IVAM (Institut Valencià d'Art Modern). Proposa diferents activitats i dona idees sobre com treballar alguns artistes dels quals l'IVAM en va fer exposicions. El fet de fullejar-lo ens pot donar idees, tot i que no vulguem treballar els artistes indicats.

Sans, S. (1991), *Diàlegs amb la sorra*. Art. 85. Barcelona.

És un llibre molt poètic que recull les experiències d'un taller de Plàstica. En podem treure moltes idees generadores de noves activitats plàstiques. Resulta car, ja que és un llibre regal, però el podeu consultar en moltes biblioteques.

2. Tractament de materials i tècniques:

Barry Midgley, coordinació. *Guía completa de escultura, modelado y cerámica. Técnicas y materiales*. Hermann Blume ediciones. Madrid.

Guia molt completa i recorregut sobre tècniques i materials per a la realització del treball de volum.

Berganza, P. (1989), *Cómo realizar actividades plásticas y artesanales*. Eds. CEAC. Barcelona.

És un manual força complet amb moltes activitats i idees.

Mina, A. A.; Lironi, M. (1996), *Actividades manuales que desarrollan la creatividad. Para niños de 3 a 14 años*; Ed. De Vecchi, Barcelona.

És un llibre força complet que proposa diferents tècniques i activitats, des de tenyir teles, herbaris, el cartró pedra, fotografia de baix cost...

Röttger, E.; Klante, D. (i altres), *Punto y línea; El plano; Papeles de colores; Espacios y volúmenes; La cerámica...* Editorial Bouret. París.

És una col·lecció de llibres que van sortir pels anys 60-70. Es troben a les biblioteques, a les llibreries de vell, i algun de perdut en llibreries. Són molt interessants, ensenyen maneres de treballar diverses tècniques i, alhora, proposen exercicis basats en l'experimentació.

Editorial Parramón, Editorial Blume i Editorial SM tenen molts llibres de materials i tècniques, amb moltes activitats explicades pas a pas.

3. Sobre artistes i estils:

Edicions Altaya va editar una col·lecció sobre *Grandes Maestros de la Pintura*. Són llibres de tapa dura però que, generalment, només els trobareu a llibreries de segona mà. Són molt econòmics.

Minilibros de Arte, col·lecció de l'Editorial Könemann. Tenen també uns llibres molt assequibles de preu, amb artistes de tots els estils. També les reproduccions són força bones.

L'Editorial Nerea té una col·lecció de títols sobre art del s. XX i art més actual. Expliquen molt bé estils artístics molt propers a nosaltres en el temps, però molt poc entesos, com els Happenings, les Performances, l'Art d'Acció, l'Art Conceptual...

L'Editorial Taschen té una bona selecció d'artistes de tots els estils. Les reproduccions són força bones i grans. I són econòmics.

4. Altres:

A internet podeu trobar moltes pàgines web on veure imatges sobre artistes de totes les èpoques i estils. Us proposem:

- www.artchive.com –és en anglès, però podeu trobar-hi una gran selecció d'imatges d'obres de molts artistes, sense necessitat de conèixer l'idioma–.
- www.ciudadpintura.com –és en castellà, però la selecció d'artistes i estils és menor que a la web anterior, i només podeu trobar dibuix o pintura–.
- www.artcyclopedia.com –és en anglès, però podeu trobar-hi una gran informació tant d'artistes, obres i estils artístics–.